

İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcâytû'nun İslâm'ı Kabulü: Kendi Tercihi mi? Zevcesinin Telkini mi? Ağabeyi Gâzân'ın Etkisi mi?

Fırat UMANÇ

Dr., Araştırmacı, İstanbul, Türkiye,

firatumanca@gmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 01.10.2023

Kabul: 08.12.2023

Yayın: 31.12.2023

Keywords:

Olcâytû,
Gâzân,
Moğollar,
İlhanlılar,
İslâm.

İlhanlılar tarihinde dinî eğilimleri ve renkli kişiliğiyle dikkat çeken önemli hükümdarlardan biri olan Olcâytû (1304-1316), Budist bir baba ile Nestûrî-Hristiyan bir annenin oğlu olarak 680/1282 yılında dünyaya gelmiştir. Moğol gelenekleri içerisinde yetişen Olcâytû'ya çocukluğunda Olcây-buka ve Temüder adları verilmiştir. Merâğa'da 688/1289 yılında annesi büyük hatun Urûk'un tesiriyle III. Mar Yaballaha tarafından vaftiz edilerek Nicolaus ismini almıştır. 694/1295'te İslâm dinini kabul ettikten sonra evvelâ Sünnî mezhebinin Hanefî kolunu benimseyen Olcâytû, ağabeyi Gâzân Han'ın vefatından sonra 703/1304 yılında İlhanlı tahtına oturmuştur. Şâfiî mezhebinden Vezir Reşîdu'd-dîn Fazlullâh-i Hemedânî'nin yoğun gayretleri ile Olcâytû'nun hizmetine giren Nizâmü'd-dîn 'Abdu'l-Melik-i Merâgî, 707/1307-8 yılında Sultan'ı Hanefîlikten Şâfiî mezhebine geçirmeyi başarmıştır. Olcâytû'nun 709/1309 yılında Emîr Târamtâz, Seyyid Tâcu'd-dîn-i Âvecî, Şeyh Hasan-i Kâşî ve 'Allâme el-Hillî gibi şahsiyetlerin telkinleri neticesinde Şiî (İmâmiyye/İsnâaşeriyye) mezhebine geçtiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, ömrü boyunca dinî ve mezhebî dönüşümler yaşayan bir bozkır hükümdarı olan Olcâytû'nun İslâm'ı ne şekilde kabul ettiği devrin kaynakları ışığında farklı boyutlarıyla ortaya konmaya çalışılmış ve bunun neticesinde onun ağabeyi Gâzân'ın etkisiyle İslâm'ı kabul ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ilkhanid Ruler Sultan Öljeitü's Conversion to İslâm: Is it his own Choice? His Wife's Suggestion? Influence of his Elder Brother Ghâzân?

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 01.10.2023

Accepted: 08.12.2023

Published: 31.12.2023

Anahtar Kelimeler:

Öljeitü,
Ghâzân,
Mongols,
Ilkhanids,
İslâm.

Öljeitü (1304-1316), one of the important rulers in the history of the Ilkhanids who drew attention with his religious tendencies and colorful personality, was born in 680/1282 as the son of a Buddhist father and a Nestorian-Christian mother. Growing up in Mongolian traditions, Öljeitü was given the names Öljei-buka and Temüder in his childhood. He was baptized by Mar Yaballaha III in Margheh in 688/1289, under the influence of his mother, the great lady Urûk, and took the name Nicolaus. Öljeitü, who first adopted the Hanafî branch of the Sunnî sect, after accepting İslâm in 694/1295, ascended to the Ilkhanid throne in 703/1304 after the death of his elder brother Ghâzân Khan. Nizâm al-Dîn 'Abd al-Malik Marâgî, who entered Öljeitü's service with the intense efforts of the Shâfiî Vizier Rashîd al-Dîn Fadl-Allah Hamadânî, succeeded in converting the Sultan from Hanafism to Shâfiism in 707/1307-8. It is understood that Öljeitü converted to the Shiî (Imâmiyya/İsnâashariyya) sect in 709/1309 as a result of the suggestions of people such as Amîr Târamtâz, Sayyid Tâj al-Dîn Âvajî, Sheikh Hasan Kâshî, and 'Allâma al-Hillî. In this study, it has been tried to reveal how Öljeitü, a steppe ruler who experienced religious and sectarian transformations throughout his life, accepted İslâm in different dimensions in the light of the sources of the period, and a result, it has been concluded that he accepted İslâm under the influence of his elder brother Ghâzân.

Atf/Citation: Umanç, Fırat. "İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcâytû'nun İslâm'ı Kabulü: Kendi Tercihi mi? Zevcesinin Telkini mi? Ağabeyi Gâzân'ın Etkisi mi?". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)* 8 (Aralık 2023), 86-95. <https://doi.org/10.47702/sema.2023.33>

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

İlhanlı hükümdarı Olcâyâtü (sırasıyla *Ölcey-böke*, *Temüder*, *Nicolaus*, *Harbende*, *Hudâbende*, *Olcâyâtü Sultân*, Moğ. *Ölceytü*),¹ Argûn Han'ın üçüncü oğlu² olarak 12 Zilhicce 680/24 Mart 1282 tarihinde Horasan'da Merv ile Serahs yerleşim yerleri arasındaki kurak bir bozkırda dünyaya gelmiştir.³ Annesi Urûk Hâtûn, Moğolların Kerayit kavminden İrencîn (Moğ. *İrincin/Erencen*)'in kız kardeşi olup, Dokuz Hâtûn'un erkek kardeşi olan Sârûca Noyan'ın kızı idi.⁴ Argûn Han'ın üçüncü zevcesi olan bu *hâtûndan*⁵ iki erkek ve üç kızı doğmuştur.⁶

Budist bir baba ile Nestûrî bir anneden doğan şehzâdeye doğumu “uğur” ve “bereket” getirdiği düşüncesiyle Olcây-buka (Moğ. *Ölcey-böke*) adı konmuştur.⁷ Bu isim ona geçici bir süreliğine verilmiş⁸ ardından Moğol gelenekleri doğrultusunda “kutlu” olduğu düşünülen erkek çocuklara nazar değmesini önlemek amacıyla verilen Temüder'e çevrilmiştir.⁹ Olcâyâtü, babası Argûn zamanında henüz yedi yaşında bir çocukken annesinin tesiriyle III. Mar Yaballaha tarafından Hristiyan kaidelerine göre 1289 yılının Ağustos ayında Merâga'da vaftiz edilerek Papa IV. Nicolaus (1288-1292)'a atfen *Nicolaus* adını almıştır.¹⁰ Bu ismin Olcâyâtü'ya

¹ Kullanmış olduğu adları hakkında bk. Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Mebâhis-i Sultâniyye (Kitâb-i sevvom ez-mecmû'a-yi Reşîdî)*, nşr. Hâşim Receb-zâde (Tahran: Mîrâs-i Mektûb, 1394/2015), 56 (*Olcây-buka*, *Temüder*, *Harbende*, *Hudâbende*, *Sultân Olcâyâtü*); *Colophons of Armenian Manuscripts, 1301-1480: A Source for Middle Eastern History*, ed. Avedis K. Sanjian (Cambridge: 1969), 49-50, 57-58, 60 (*Xarpanday*, *Xarpand*, *Xarpandawlâl*, *Xarpandawhul*); Jean Baptiste Chabot, *Histoire du Patriarche Mar Jabalaha III et du moine Rabban Çauuma* (Paris: 1895), 147 n. 2 (*Uldjai-Bouka*, *Tamoudar*, *Kharbendé*, *Khoudabendé*, *Oldjaitou*); el-Hilâlî, *Menâhicu't-tâlibîn fi ma'ârifi's-sâlihîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 3467), 349b; Muzaffer Bahtiyâr, “Nâm-i neveşte-yi Sultân Muhammed Hudâbende”, *MDET* (Tahran: 1368/1989), 210-225. Mustafa Uyar, “İlhan Ölceytü'ye Verilen Harbende İsmi'nin Kökeni ve Anlamı Hakkında Yeni Bir Yaklaşım”, *TİD* 31/2 (2016), 595-607.

² Kaynaklarda Argûn Han'ın sırasıyla; Gâzân, Yesü Temür, Olcâyâtü ve Hitây-ogul olmak üzere dört oğlunun adı zikredilmiştir (Bk. Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Câmi'u't-tevârih*, nşr. 'Abdu'l-Kerîm 'Alî-oglu 'Alî-zâde. (Bakü: 1957), 3/197; Hândmîr, *Habîbu's-siyer*, nşr. Muhammed Debîr Siyâkî (Tahran: İntişârât-i Hayyâm, 1380/2001), 3/133; *Mu'izzu'l-ensâb* (Paris: Bibliothèque Nationale, Persan 67), 73a.

³ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâyâtü*, nşr. Mehîm Hamblî (Tahran: İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, 1348/1969), 16-17; Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Mebâhis-i Sultâniyye*, 54-55; Benâketî, *Târih-i Benâketî (Ravzat ulî'l-elbâb fi ma'rifeti't-tevârih ve'l-ensâb)*, nşr. Ca'fer Şî'âr (Tahran: İntişârât-i Dânişgâh-i Tehrân, 1378/2000), 472; Hamdullâh Mustevfî, *Târih-i guzîde*, nşr. 'Abdu'l-Huseyn Nevâ'î (Tahran: 1364/1985), 606; Hâfiz-i Ebrû, *Zeyl-i Câmi'u't-tevârih-i Reşîdî*, nşr. Hânâbâ Beyânî (Tahran: 1350/1971), 66; Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, nşr. Muhsin Nâcî Nasrâbâdî (Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1386/2007), 2/835; Hândmîr, *Habîbu's-siyer*, 3/191; Yahyâ b. 'Abdu'l-Latîf-i Kazvînî, *Lubbu't-tevârih*, nşr. Mir Hâşim Muhaddis (Tahran: 1386/2008), 173.

⁴ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâyâtü*, 7; Benâketî, *Târih-i Benâketî*, 472; Hândmîr, *Habîbu's-siyer*, 3/133; Fu'âd 'Abdu'l-Mu'tî es-Seyyâd, *eş-Şarku'l-İslâmî fi 'ahdi'l-İlhâniyyin* (Devha: 1407/1987), 345; Anne Falby Broadbridge, “Marriage, Family and Politics: The Ilkhanid-Oirat Connection”, *JRAS* 26/1-2 (2016), 132.

⁵ Moğolcada *hâtûn/XATAH*: Hatan “bayan, kraliçe, prenses; karı, kadın, eş”; *yeke hatun* (büyük kadın) “imparatoriçe, baş kadın veya kağanın ilk zevcesi”; *erke hatun* “ilk eş, baş kadın, resmî eş”; *bag-a hatun* “genç eş, ikinci eş, kuma” anlamlarına gelmektedir. Bk. Ferdinand D. Lessing, *Moğolca-Türkçe Sözlük*, Türkçe çev. Günay Karaağaç (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017), 1118; Tuncer Gülensoy – Paki Küçüker, Gülensoy, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015), 186.

⁶ *Mu'izzu'l-ensâb*, 73a.

⁷ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâyâtü*, 17; Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Mebâhis-i Sultâniyye*, 55; Benâketî, *Târih-i Benâketî*, 472; Hâfiz-i Ebrû, *Zeyl-i Câmi'u't-tevârih-i Reşîdî*, 66; el-Hilâlî, *Menâhicu't-tâlibîn*, 349b.

⁸ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâyâtü*, 17.

⁹ Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Mebâhis-i Sultâniyye*, 56; Benâketî, *Târih-i Benâketî*, 472-473; 'Abdullâh-i Kâşânî şehzâdeye, *Olcây-buka* isminden sonra *Mâtûdâr* adının verildiğini kaydederek diğer müelliflerden ayrılmaktadır (bk. 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâyâtü*, 17).

¹⁰ Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, Latince'den çev. ve notlandıran Altay Tayfun Özcan (İstanbul: Selenge Yayınları, 2015), 185; Şîrîn Beyânî, *Dîn u devlet der-İrân-i 'ahd-i Mogûl* (Tahran: Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, 1389/2010), 2/487; Judith Pfeiffer, “Twelver Shî'ism as State Religion in Mongol Iran: An Abortive Attempt, Recorded and Remembered”, *Pera-Blätter* 11 (İstanbul: 1999), 4; Fırat Umamç, *Sultan Olcâyâtü Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 66.

uygun görülmesinin sebebi ise Hristiyanlık dininin gerektirdiği bazı hususlarla ilgilidir. Hristiyanlarda *vaftiz âyî* ninin icra edilmesi esnasında yerine getirilmesi gereken bazı önemli şartlar vardır. Bu şartlardan biri, vaftiz olacak kişiye Hristiyan aziz veya azizelerinden birinin isminin “vaftiz ismi” olarak verilmesidir. Böylelikle çocuğa ismi verilen aziz veya azizenin çocuğu himaye ettiğine inanılmaktadır.¹¹ Bir süre sonra ağır bir hastalığa yakalandığı anlaşılan şehzâdenin¹² adı, yine aynı gelenekler doğrultusunda, göz değmesini önlemek amacıyla bir kez daha değiştirilerek Harbende'ye¹³ çevrilmiştir.¹⁴ Farsçada “eşek bakıcısı” anlamına gelen bu isim, aynı zamanda eşekleri kiraya veren kimseler için de kullanılırdı.¹⁵ Harbende ismi, Olcâytû'nun 694/1295'de Müslüman oluşunun ardından Farsçada “Allah'ın kölesi” (*bende-yi Hudâ*) anlamındaki Hudâbende'ye¹⁶ dönüştürülmüştür.¹⁷ Olcâytû, 703/1304 yılında İlhanlı tahtına geçtikten sonra ise Sultan Olcâytû Muhammed olarak anılmıştır.¹⁸ Bu yönüyle o, İlhanlı tarihinde en çok ad alan hükümdar olmuştur. İlhan'ın tam adı ise “es-Sultânu'l-a'zam Giyâsu'd-dunyâ ve'd-dîn Olcâytû sultân Hudâbende Muhammed” şeklindedir.¹⁹

1. Olcâytû'nun İslâm'ı Kabulü Hakkında Muhtelif Kayıt ve Görüşlerin Değerlendirilmesi

Moğolların Müslümanlarla etkileşimleri ve İran kültürünün ağır basması gibi nedenlerden dolayı İslâm'a geçiş süreçleri başladığı görülmektedir.²⁰ Henüz daha Ögedey (*Ögödey*, 1229-1241)'in hâkimiyeti zamanında Horasan valisi olarak görevlendirilen Uygur asıllı Budist bir emîr olan Körgöz (ö. 640/1242-43) ömrünün sonlarına doğru İslâm'a geçmiş²¹ ve Mûsâ Küregen ismini almıştı.²² Yine 639/1241'de İran'a tayin edildikten sonra Anadolu valisi olarak görev alan Moğol emîri Baycu Noyan'ın da Müslüman adetlerine göre yıkanıp defnedilmek istediği belirtilmektedir.²³ Mönge (*Mängü*, 1251-1259) tarafından Yakınoğu'daki Moğol hâkimiyetini güçlendirmekle görevlendirilen Hülâgû (*Hülegü*, 1256-1265)'nun beraberindeki ciddi miktarda Moğol ile birlikte 651/1253 yılında Moğolistan'dan harekete geçerek Horasan'a girmesiyle birlikte²⁴ ise

¹¹ Galip Atasağun, *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 165.

¹² Şîrin Beyânî, *Dîn u devlet der-İrân-i 'ahd-i Mogûl*, 2/478; Mehdî Hamîdî, “Dîn u mezheb-i İlhânân”, *Dîn u mezheb der-'ahd-i İlhânî*, ed. Mes'ûd Feryâmenîş (Tahran: 1396/2017), 27; Hâmid Şâkiryan, *Bâmdâd-i Teşeyyu' der-hukûmet-i İlhânân: Mutâla'a-yi tatbîkî-yi İslâm pezîrî-yi Tekûdâr, Gâzân, Olcâytû* (Bucnûrd: 1399/2020), 151.

¹³ Bu ismin Olcâytû'ya neden verildiği hususunda bk. Umanç, *Sultan Olcâytû Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*, 12 n. 84.

¹⁴ ‘Abdullâh-i Kâşânî, *Târîh-i Olcâytû*, 17; İbn Tagrîberdî, “Harbende” isminin şehzâdenin hayatta kalabilmesi için bizzat babası Argûn tarafından verildiğini zikretmektedir. Bk. *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Misr ve'l-Kâhire*, (Kâhire: 1392/1972), 9/238.

¹⁵ Harbende teriminin anlamı için bk. Muhammed Mu'în, *Ferheng-i Fârsî* (Tahran: 1371/1992), 1/1406.

¹⁶ Ferîde Dânyâî, *Ferheng-i nâmhâ-yi İrânî* (Tahran: 1364/1985), 101). Hudâbende isminin Arapçadaki karşılığı ise “Abdullah”dır (bk. İbn Tagrîberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire*, 9/238; Annemarie Schimmel, *Islamic Names* (Edinburgh: 1989), 28.

¹⁷ Âmulî, *Nefâ'isu'l-funûn fî 'arâ'isi'l-'uyûn*, nşr. Hâc Mîrzâ Ebu'l-Hasan Şi'rânî (Tahran: 1381/2002), 2/257; Hâfîz Huseyn Kerbelâ'î-yi Tebrîzî, *Ravzâtu'l-cinân ve cennâtu'l-cenân*, nşr. Ca'fer Sultânu'l-Kurrâ'î (Tebrîz: 1382/2003), 2/528.

¹⁸ Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Mebâhis-i Sultâniyye*, 56; ‘Abdullâh-i Kâşânî, *Târîh-i Olcâytû*, 18; Âmulî, *Nefâ'isu'l-funûn fî 'arâ'isi'l-'uyûn*, 2/257; el-Hilâlî, *Menâhicu't-tâlibîn*, 349b. (*Olcâytû Hudâbende Sultân Muhammed*); Hâfîz-i Ebrû, *Zeyl-i Câmi'u't-tevârih-i Reşîdî*, 66.

¹⁹ Ömer Diler, *İlhanlar: İran Moğollarının Sikkeleri*, yayına haz. Emine Nur Diler vd. (İstanbul: 2006), 394, 398, 411. Mevlânâ Şeyh Hasan-i Kâşî, *Târîh-i Muhammedî*, nşr. Resûl Ca'feriyân (Kum: 1377/1998), 50-55.

²⁰ Claude Cahen, *İslamiyet. Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar*, Türkçe çev. Esat Nermi Erendor (Ankara: 2000), 1/300.

²¹ Cuveynî, *Târîh-i Cihân-guşâ*, ber-esâs-i nüsha-yi ‘Allâme Muhammed-i Kazvîni, be-ihtimâm-i Ahmed Hâtemî (Tahran: ‘İlim, 1395/2016), 1/284.

²² Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Câmi'u't-tevârih*, nşr. Muhammed Rûşen – Mustafâ Müsevî (Tahran: İntişârât-i Elborz, 1373/1994), 2/971.

²³ Judith Pfeiffer, “Reflections on a ‘Double Rapprochement’: Conversion to Islam Among the Mongol Elite During the Early Ilkhanate”, *Beyond the Legacy of Genghis Khan*, ed. Linda Komaroff (Leiden: 2006), 373.

²⁴ Bertold Spuler, *İran Moğolları. Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Türkçe çev. Cemal Köprülü (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 59-60.

İlhanlılardan sınırlı bir kesim İslâm'ı kabul etmiştir.²⁵ Kaynaklarda görülmeye başlayan Moğollara ait İslâmî isimler de bu durumu doğrulamaktadır. Buna Hasan, Huseyn, 'Alî, Mahmûd ve Ramazân gibi emîrlerin isimlerini örnek göstermek mümkündür. Ayrıca İslâm'ın 694/1295'te yeni bir din olarak Moğollar arasında hızla yayılmaya başladığı dönemden önce de Novrûz, Hâcî, Mûlây ve Târamtâz gibi bazı emîrler İslâm'a geçmişti. İlhanlı hükümdarlarından İslâmiyet'i ilk defa benimseyen ise Ahmed Tekûdâr (*Tegüder*, 1282-1284)'dır.²⁶ Tekûdâr'ın ardından Gâzân (1295-1304)'ın ihtidasına kadar geçen süreçte İlhanlı hükümdarlarından hiçbiri (Argûn, Geyhâtü ve Bâydü) İslâm dinini benimsememişlerdir.

Kaynaklarda Olcâytü'nun ihtidasının ardından mezhebî dönüşümü hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak onun İslâm'ı nerede, nasıl ve ne zaman kabul ettiğine dair bir ihtilaf söz konusudur. Bilhassa Olcâytü'nun ne şekilde İslâm'a geçtiği hususunda bir belirsizlik bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da konuyla ilgili çeşitli kayıt ve görüşler türemiştir.

Olcâytü'nun İslâm'ı kabulü ile ilgili verilen kayıtlardan bir tanesi, onun ihtida etmesinin kendi tercihi olduğu yönündedir. Bu kayda göre, Ücân'da 703/1304 yılında İlhanlı tahtına oturan Olcâytü, Hz. Peygamber'i rüyasında görmesi üzerine Müslüman olmuş ve "Muhammed Hudâbende" ismini almıştır. Bunun akabinde ise "Sultan Muhammed Hudâbende" şeklinde anılmıştır.²⁷ Söz konusu olan bu rivayetin doğruluk olasılığı oldukça zayıftır. Zira İlhanlı devri kaynaklarında bu yönde bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca ihtida eylemlerini açıklamak hususunda rüya motifine başvurulması yeni bir durum değildir.²⁸ Yine devrin kaynaklarındaki kayıtlardan Olcâytü'nun henüz bir şehzâde iken İslâm'ı kabul ettiği anlaşılmaktadır. İlhanlı tahtına çıkmadan hemen önce Sünnî mezhebinin Hanefî koluna mensup bir Müslüman olarak iki rekât namaz kılmış olması da bu durumu doğrulamaktadır.²⁹ Belirtilen bütün bu ifadeler, muhtelif müellifler tarafından nakledilen bu kayıtların, doğruluk arz etmediğini ortaya koymaktadır.

Bir başka görüş ise Olcâytü'nun Horasan'da henüz bir şehzâde iken eşi vasıtasıyla İslâmiyet'i kabul ettiğiyile ilgilidir. Bazı modern araştırmacılar tarafından öne sürülen bu görüşe göre, annesi Urûk'un ölümüne kadar Hristiyan olarak yaşayan Olcâytü, onun vefatının ardından Horasan'daki idarî görevi sırasında Müslüman bir kadınla evlenmiş ve bu kadın onu İslâm dinini benimsemeye teşvik etmiştir.³⁰ Hammer ve Howorth'a göre bu

²⁵ Umanç, *Sultan Olcâytü Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*, 78-79.

²⁶ Ahmed Tekûdâr'ın İslâm'ı kabulü hakkında bk. Reuven Amitai-Preiss, "The Conversion of Tegüder Ahmad to Islam", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 25 (2001), 15-43; a.mlf., "Sufis and Shamans: Some Remarks on the Islamization of the Mongols in the Ilkhanate", *JESHO* 42/1 (1999), 27-46; Judith Pfeiffer, *Conversion to Islam among the Ilkhans in Muslim Narrative Traditions: The Case of Ahmad Tegüder* (Chicago: The University of Chicago, Doktora Tezi, 2003), 317-391; Cüneyt Kanat, "İlhanlı Hükümdarı Tekûdâr'ın Müslümanlığı Kabulü ve Bunun Memlûk Devleti'ndeki Yankıları", *Türklük Araştırmaları Dergisi* 12 (2002), 233-247; Mustafa Uyar, "İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Sûfileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri", *Belleken* 76/275 (2012), 7-30; a.mlf., "Moğol Hanlarının Müslümanlaşması", *Cengiz Han ve Mirası*, ed. Cem Korkut – Mürsel Doğrul (Ankara: 2021), 136-140.

²⁷ Ca'ferî, bunu şu şekilde kaydetmiştir: "*Der-Ücân Tebrîz Peygâmbere-i mâ (s.a.v.) râ der-hâb dîd ve Muselmân şod ve û râ Muhammed Hudâbende nâm kerd*" (*Târih-i Yezd*, nşr. İrec Afşâr (Tahran: İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, 1384/2006), 45). Ahmed b. Huseyn el-Kâtib'in kaydı da buna benzerdir: "*Der-Ücân Tebrîz Peygâmbere-i mâ (s.a.v.) be-hâb dîd ve Muselmân şod ve nâm-i û der-hâb Muhammed fermüd ve û râ Sultân Muhammed Hudâbende hând-end*" (*Târih-i cedîd-i Yezd*, nşr. İrec Afşâr (Tahran: 1386/2008), 73). İbn Tagrîberdî de Olcâytü'nun hükümdarlığının başlangıcında İslâm'a geçerek *Muhammed* ismini aldığını kaydetmektedir (bk. İbn Tagrîberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire*, 9/238).

²⁸ Eski dönemlerde Tanrı tarafından kişiye bildirilen ilahî bir ses veya bilgi olarak telâkki edilen rüya motifi için bk. M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (Ankara: 1991), 6-8; Muhammed Kuzubaş, "İlkelere Ait Anlatılarda Rüya Motifi", *Turkish Studies* 2/1 (2007), 305-316; Gülsine Uzun, "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Falcılık, Kehanet ve Rüya Motifi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2008), 431-433.

²⁹ Umanç, *Sultan Olcâytü Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*, 18.

³⁰ Henry H. Howorth, *History of the Mongols from the 9th to the 19th Century: The Mongols of Persia* (London: 1888), 3/535; Dwight M. Donaldson, *The Shi'ite Religion: A History of Islam in Persia and Irak* (London: 1933), 173; Edward G. Browne, *ez-Sa'dî tâ-Câmî: Târih-i edebî-yi İrân ez-nîme-yi karn-i heftom tâ-âhir-i karn-i nohom-i hicrî 'asr-ı istilâ-yi Mogül ve Tâtâr*, Farsça çev. 'Alî Asgar Hikmet (Tahran: 1339/1960), 59; René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu: Attila-Cengiz Han-Timur*, Türkçe çev. Reşat Uzmen (İstanbul: 1980), 363; Menûçehr Murtazavî, *Mesâ'il-i 'asr-i İlhanân* (Tahran: Bünyâd-i Mükûfât-i Doktor Mahmûd Afşâr,

kadın Olcâyâtü'nün ilk zevcesi olan Şâdî Gürkân'ın kızı Kûbhoşkâf Hâtûn idi.³¹ Timurlular döneminde, bilinmeyen bir müellif tarafından kaleme alınan *Mu'izzu'l-ensâb*'daki kayda göre, Olcâyâtü henüz küçük yaşlarda iken onunla evlenmiş ve birlikte büyümüşlerdi. Söz konusu kaynaktaki bilgilerden dindar bir Müslüman olduğu anlaşılan Kûbhoşkâf Hâtûn'un hacca gittiği ve burada pek çok hayır dağıttığı aktarılmaktadır.³² Ancak her ne kadar dindar bir kadın olarak gözükse de sadece “dini kişiliği” öne sürülerek İslâm'ı Olcâyâtü'ya telkin ettiği neticesine varılamaz.³³ Zira Olcâyâtü ile çağdaş olup devrin görgü şahitleri durumunda bulunan Vassâf, Reşîdu'd-dîn Fazlullâh ve ‘Abdullâh-i Kâşânî gibi dönemin önemli İlhanlı müelliflerinin eserleri göz önünde bulundurulduğunda Kûbhoşkâf Hâtûn'un, Olcâyâtü'yu İslâm'a meylettirdiği yönünde herhangi bir kayda rastlanılmamaktadır. En azından devrin ana kaynakları olan bu müelliflerin eserlerinin birinde Kûbhoşkâf Hâtûn'un Olcâyâtü'yu dinî minvalde etkilediği yönünde bir kayıt bulunsaydı belki bu durum kabul edilebilirdi. Hâl böyle iken bu konuda bazı modern araştırmacılar tarafından öne sürülen yargıların bir dayanağı olmadığından bu görüşü kabul görmemek yerinde olacaktır.

Sonuncu ve en muteber görüş Olcâyâtü'nün İslâmiyet'i Gâzân ile birlikte kabul ettiğine dair kayıttır. Bu durumda evvelâ Gâzân'ın İslâm'ı kabulü sürecine değinmek gerekecektir. Gâzân, İslâmiyet hakkında bilgi aldıktan sonra Şeyh Sadru'd-dîn İbrâhîm b. Sa'du'd-dîn Hamuveyi el-Cuveynî³⁴ (ö. 722/1322)'nin elbiselerini giyerek ardından da Şeyh'in yardımıyla “kelime-i şehâdet” getirmek suretiyle 2 Şabân 694/17 Haziran 1295 Cuma günü İslâm'ı kendisine yeni din olarak kabul etmiştir.³⁵ İlhanlı müellifi ve aynı zamanda Gâzân ile Olcâyâtü'nün vezirliğini yapan Reşîdu'd-dîn Fazlullâh bu konuda; “Gâzân bütün emirlerle birlikte kelime-i tevhîd getirerek İslâm'ı kabul etti”³⁶ şeklinde bir rivayette bulunmaktadır. Devrin bir başka müellifi Benâketî'nin verdiği bilgiler de bu yöndedir.³⁷ Bir İlhanlı bürokrati olan Hamdullâh Mustevfî, Gâzân'ın yanında bulunan herkesin İslâm'a geçtiğini zikretmektedir.³⁸ Hândmîr, Moğolların tamamının İslâm'a geçtiğini nakletmektedir.³⁹ İlhanlı devri tarihçisi Vassâf ise iki yüz binden fazla kişinin o gün Gâzân ile birlikte İslâmiyet'i kabul ettiğini aktarmaktadır.⁴⁰ Dolayısıyla bu ifadelerden Olcâyâtü'nün da bu esnada İslâmiyet'i kabul ettiği anlaşılmaktadır. Zira Olcâyâtü'nün bu dönemde henüz on üç yaşlarında bir çocuk olduğu göz önünde bulundurulduğunda,

1397/2018), 225-226; Fu'âd 'Abdu'l-Mu'tî es-Seyyâd, *eş-Şarku'l-İslâmî fî 'ahdi'l-İlhâniyyin*, 346; Hanifi Şahin, *İlhanlılar Döneminde Şiilik* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2010), 164; Hâmid Şakiryân, *Bâmdâd-i Teşeyyu' der-hukûmet-i İlhânân: Mutâla'a-yi tatbîkî-yi İslâm pezîrî-yi Tekûdâr, Gâzân, Olcâyâtü* (Bucnûrd: 1399/2020), 155.

³¹ Josef von Hammer-Purgstall, *Geschichte der Ilchane, das ist der Mongolen in Persien* (Darmstadt: 1842-1843), 2/217; Howorth, *History of the Mongols*, 3/535, 580.

³² *Mu'izzu'l-ensâb*, 76b.

³³ Olcâyâtü, ömrü boyunca on iki resmî evlilik yaparak *hâtûn* denilen Müslüman ve gayrimüslim zevceler edinmişti. Bk. Umanç, *Sultan Olcâyâtü Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*, 161-165.

³⁴ Şeyh Sadru'd-dîn İbrâhîm-i Hamuveyi'nin İlhanlılar ile temasının Gâzân'dan sonra da devam ettiği anlaşılmaktadır. Celâlu'd-dîn Yûsuf eserinde, onun Sultan Olcâyâtü ile adı zikredilmeyen bir vezire gönderdiği mektuplarını kaydetmiştir. Bk. Celâlu'd-dîn-i Yûsuf-Ehl, *Ferâ'id-i giyâsî*, nşr. Heşmat Mu'eyyed (Tahran: 1356/1977-1358/1979), 1/86-88; 2/272-273.

³⁵ Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Târîh-i mubârek-i Gâzânî*, nşr. Karl Jahn (Âbâdân: İntişârât-i Porseş, 1388/2009), 79-80; Şemsu'd-dîn-i Muhammed-i Kâşânî, *Şâh-nâme-yi Cengizî*, nşr. Vahîd Kanbarî Naniz (Tahran: Bünyâd-i Mükûfât-i Doktor Mahmûd Afşâr, 1399/2020), 436-437; Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, 454-456; Şeref Hân-i Bidlîsî, *Şeref-nâme*, nşr. Vladimir Véliami-nof (Tahran: 1377/1999), 2/17.

³⁶ “*Gâzân bâ-temâmet-i umerâ kelime-i tevhîd goft ve cumle muselmân şod-end*” (Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, *Târîh-i mubârek-i Gâzânî*, 79-80). Bu konuda daha bk. Paul Horn, *Târîh-i Muhtasar-i İrân: Ez-evvel-i İslâm tâ inkirâz-i Zendiân*, Farsça çev. Rizâ-zâde Şafak (Tahran: 1314/1896), 70; Pai-nan Rashid Wu, *Sukût-i Bağdâd ve hukmrevâ'i-yi Mogûlân der-İrâk (Miyân-i sâlhâ-yi 1258 ve 1335 milâdî)*, Farsça çev. Esedullâh Âzâd (Meşhed: 1368/1989), 190; Perisâ Kurbân-nejâd, *Tasavvuf der-Âzerbâyçân-i 'ahd-i Mogûl* (Tahran: İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, 1387/2008), 84.

³⁷ “*Temâmet-i leşkeriyân be-muvâfekat-i ü muselmân şod-end*” (bk. Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, 455).

³⁸ Hamdullâh Mustevfî, *Zafer-nâme, be-inzimâm-i Şâh-nâme-yi Ebu'l-Kâsim-i Firdevsî: Çâp-i 'aksî ez-rûy-i nusha-yi hattî-yi muverreh-i 807-i hicrî der-Kitâbhâne-yi Brîtâniyâ (Or. 2833)*, (Tahran-Wien: 1377/1999), 2/1346.

³⁹ Hândmîr, *Habîbu's-siyer*, 3/146.

⁴⁰ Vassâf, *Tecziyetu'l-emsâr ve tezciyetu'l-a'sâr (Târîh-i Vassâf)*, yay. Muhammed-i İsfahânî (Tahran: 1338/1959), 317.

şehzâdenin Gâzân ile birlikte İslâm'ı kabul etmiş olabileceği ihtimalini daha da güçlendirmektedir.⁴¹ Bununla birlikte bazı kaynaklardan edinilen bilgiler de bu görüşü desteklemektedir. Zira bu kaynaklarda Gâzân ile birlikte kardeşi Olcâytû'nun da İslâm'ı kabul ettiği, hatta Gâzân'ın *Mahmûd*, kardeşi Olcâytû'nun ise *Muhammed Hudâbende* isimlerini aldığı kaydedilmektedir. Ayrıca Gâzân ile birlikte seksen bin kişinin de İslâmiyet'e geçtiği aktarılmaktadır.⁴² Bütün bu kayıtlar ve devrin mevcut şartları göz önünde bulundurulduğunda Olcâytû'nun, Gâzân ile birlikte İslâm'a geçtiği ihtimali daha da güçlenmektedir.

Olcâytû'nun ihtida ettikten sonra İslâm hakkında sarf ettiği sözleri, onun bu din hakkındaki düşüncelerini ortaya koyması açısından son derece önemlidir. "Risâle-yi 'fevâ'id'-i Olcâytû'da kaydedilen bu sözler şu şekildedir: "Ben ki sultanım ilk başlarda atalarımın dinini ve yolunu benimsedim. Hak Teâlâ rehberlik yaptı. Kalbime iman nuru doğdu. Şirk ve küfrü bıraktım. Tüm saf kalbimle Allah-u Teâlâ'nın birliğine inandım. Ve anladım ki onun peygamberlerinin hepsi haklıdır. Hak her neyi buyurduysa tamamını insanlara ulaştırıp açıkladılar. Asıl olanı öğrendim ki bütün peygamberlerden en faziletlisi ve büyüğü olanı son peygamber Muhammed Mustafa (s.a.v) idi. Onun dinine geçtim ve şartlarını kabul ettim."⁴³

Olcâytû'nun İslâm'ı yeni bir din olarak kabulünde rol oynayan faktörlerin neler olduğu mevzuu üzerinde de durmak gerekir. Onun, İslâm'ı hangi dinî ve psikolojik şartlar altında benimsediği hususu yeterince açık değildir. Aslında bir milletin göçebe hayattan yerleşik hayata geçmesiyle birlikte yeni bir dinin de meydana gelebileceği bilinmektedir.⁴⁴ Bilhassa İran coğrafyasındaki yerleşik İslâm kültürünün göçebe kültüre olan üstünlüğü bu durumun gerçekleşmesine olanak sağladığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Olcâytû'nun İslâmiyet'i kabul ettiği dönem ve o dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda onun, İslâmiyet'i benimsemesinde Gâzân'ın İslâm'a geçişinin etkisinin olduğu görülecektir. Zira göçebe toplumlardaki din değiştirmenin genellikle "idareci sınıf" ile yakın ilişkili bir hâdise olması ve bazen bir hükümdarın yeni bir dini benimsemesinin dahi umumî bir din değiştirme hareketine dönüşebileceği ihtimali göz önünde bulundurulduğunda, Gâzân'ın İslâmiyeti benimsedikten hemen sonra Olcâytû ve bunun yanında Moğol emirlerinin de İslâm'a meyletmeleri tabii bir durumdur. Bu dönemde henüz bir şehzâde aynı zamanda Gâzân'ın en güçlü veliahdı konumunda bulunan Olcâytû'nun söz konusu bu hâdiseden etkilenmesi olasıdır. Neredeyse imkânsızdır. Diğer taraftan Olcâytû'nun dinî düşüncesi üzerinde oldukça etkili olan Nestûrî annesi Urûk Hâtûn'un şehzâdenin İslâm'ı benimsediği bu dönemde hayatta olmamasını da onun İslâm'a geçişini kolaylaştıran etkenlerden biri olarak kabul etmek mümkündür. Yine Olcâytû'nun şehzâdelik ve hükümdarlık dönemindeki İslâmî yaşam tarzı hakkında kaynaklarda yer alan geniş bilgiler, onun İslâm'ı kabulündeki samimiyetini ortaya koymaktadır. Zira Olcâytû'nun gündelik hayatında ibadete büyük bir ehemmiyet verdiği kaynaklarda önemle zikredilen bir husustur.⁴⁵

Olcâytû'nun İslâm'ı kabul ettikten sonraki mezhepsel değişiklik sürecine değinmekte fayda vardır. İlhanlı hükümdarları arasında dinî konulara en çok ilgi duyan Olcâytû, birkaç kez din ve mezhep değiştirmiştir. O, İslâm'ı yeni bir din olarak kabul ettikten sonra evvelâ Sünnîliğin Hanefî kolunu benimsemiş⁴⁶ ve 15 Zilhicce

⁴¹ Bazı modern araştırmacıların görüşü de bu yöndedir. Bk. Devin DeWeese, "The Influence of the Mongols on the Religious Consciousness of Thirteenth Century Europe", *Mongolian Studies* 5 (1978-79), 67; Osman G. Özgüdenli, *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim: Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009), 100 n. 287.

⁴² Hâfiz Huseyn Kerbelâ'î-yi Tebrîzî, *Ravzâtu'l-cinân ve cennâtu'l-cenân*, nşr. Ca'fer Sultânü'l-Kurrâ'î (Tebrîz: 1382/2003), 1/528; Şeref Hân-i Bidlîsî, *Şeref-nâme*, 2/17; Kâdi Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni, *Târih-i cihân-ârâ*, nşr. 'Abdu'l-Kerîm Corbezedâr (Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1396/2017), 213; Şûşterî, *Mecâlisu'l-mu'minîn*, nşr. İbrâhîm 'Arbûr vd. (Meşhed: 1392/2013), 5/270. Ayrıca el-'Aynî, Gâzân'ın İslâm ismi olarak "Mahmud", kardeşi Şehzâde Olcâytû'nun ise "Muhammed" ismini aldığını kaydetmektedir (bk. *İkdu'l-cumân fî târihi ehli'z-zamân*, nşr. M. Muhammed Emîn (Kâhire: 1412/1992), 4/341-342.

⁴³ Yûsuf Rahîmlû, "Risâle-yi 'fevâ'id'-i Olcâytû", *Zebân u Edeb-i Fârsî* 106 (1352/1973), 143.

⁴⁴ Gustav Mensching, *Din Sosyolojisi*, Türkçe çev. Mehmet Aydın (Konya: Literatürk, 2012), 76.

⁴⁵ Bk. Osman G. Özgüdenli – Fırat Umanç, "Bir İlhanlı Hükümdarının İbadet Dünyası: Sultan Olcâytû Muhammed (1304-1316)", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 42/73 (2023), 73-104.

⁴⁶ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâytû*, 96; Yûsuf Rahîmlû, "Risâle-yi 'fevâ'id'-i Olcâytû", 143; Şûşterî, *Mecâlisu'l-mu'minîn*, 5/276.

703/19 Temmuz 1304 tarihinde tahta çıkışının ardından İlhanlı tarihinde ilk defa Hulefâ-yi Râşidîn'in (ilk dört halife) isimlerini bastırıldığı sikkelerde zikretmiştir.⁴⁷

Olcâytü'nün Horasan'dan Sultâniyye'ye Hanefî din âlimlerini davet ederek⁴⁸ onlara büyük ikramlarda bulunması,⁴⁹ Şâfiîleri rahatsız etmiştir.⁵⁰ Bunun doğal bir neticesi olarak, Şâfiîler ve Hanefîler arasında şiddetli münazaralar meydana gelmiştir. Olcâytü, düzenlettiği bu münazaralara kendisi de bizzat katılarak merak ettiği mezhebî hususlarda sorular sormuştur. Şâfiî vezir Reşîdu'd-dîn Fazlullâh'ın aracılığıyla devrin en önemli Şâfiî âlimlerinden biri kabul edilen Nizâmu'd-dîn 'Abdu'l-Melik-i Merâgî (ö. 716/1316)'nin münazaralara katılmasıyla⁵¹ üstünlük Şâfiîlere geçmiştir. Nihayetinde Nizâmu'd-dîn'in gayretleri sonuç vermiş ve on üç sene kaldığı Hanefî mezhebinden 707/1307-8 yılında yüz çeviren Olcâytü, Şâfiî mezhebini kabul etmiştir.⁵² Sonraki süreçte de Hanefîler ve Şâfiîler arasındaki mezhebî tartışmalar dinmemiştir. Bilhassa izdivaç ile ilgili meydana gelen bir tartışmada tarafların yakışsız sözlere başvurması, Olcâytü ve emîrlerini rahatsız etmiştir. Olcâytü sinirlenip bulunduğu yeri terk ederken, İlhanlı devletinin emîru'l-umerâsı Kutlugşâh, öfkesini şu sözlerle dile getirmiştir: “Nedir bu bizim yaptığımız! Cengiz Han'ın kanun (*yasak-yasag*) ve töresini (*yosun*) bıraktık ve köhne Arap dinine geçtik. Birinde kızı ile nikâhlanmak, diğesinde ise anası ve bacısı ile zina etmek câiz olan bu iki çirkin ve rezil mezhepten değil birini, ikisini de seçmekten Tanrı'ya sığınırız. Biz Cengiz Han'ın kanun ve törelerine geri dönelim.”⁵³ İzdivaç ile ilgili sarf edilen bu sözler, her ne kadar fikhî konuları ilgilendirse de İslâm dininde bu tarzda bir uygulamanın bulunmadığı aşikârdır. Mezhep âlimlerinin kendi akidelerinin daha doğru olduğunu ortaya koymak adına zaman zaman bazı meseleleri saptırmaktan geri kalmadıkları da bilinen bir husustur.⁵⁴ Ayrıca Kutlugşâh tarafından sarf edilen söz konusu ifadeler, eski Moğol dinine karşı bir özlemin ve geri dönüş arzusunun olduğunu da kanıtlar mahiyetindedir. Aynı zamanda bu sözler, İran Moğolları arasında İslâm'a geçişin hız kazandığı bir dönemde bile buna muhalefet eden bir kesimin bulunduğunu göstermesi açısından son derece mühimdir. Yukarıda zikredilen mezhebî kavgalar ve meydana gelen olaylar, Olcâytü'yu yeni dinî arayışlara sürüklemiştir. Bu durum, Olcâytü'yu kendi mezheplerine geçirmek isteyen Şiîlere aradıkları fırsatı vermiş ve onları harekete geçirmiştir. Ancak Olcâytü'nün Şiî mezhebine geçişi, Hanefî ve Şâfiî mezheplerini kabul edişi kadar kolay olmamıştır. Zira onun Şiîliği benimsemesi bir süreç dahilinde gerçekleşmiş ve bu süreçte Emîr Târamtâz (ö. 718/1319), Seyyid Tâcu'd-dîn-i Âvecî (ö. 711/1312), Asilu'd-dîn-i Tûsî (ö. 716/1316), 'Allâme el-Hillî (ö. 726/1325), Şeyh Hasan-i Kâşî ve Sa'du'd-dîn-i Sâvecî (ö. 711/1312) gibi önemli şahıslar rol almıştır.⁵⁵ Şiî mezhebinin önde gelen bu savunucularının yoğun uğraşları neticesinde Olcâytü, 709/1309 yılında Şiî (İmâmiyye/İsnâaşeriyye) mezhebine geçmiş ve bütün toplumsal tepkilere rağmen ezan, hutbe ve sikkeyi Şiî mezhebine göre düzenlemiştir.⁵⁶ Bazı kaynaklarda onun, vefatından önce Sünnî mezhebine döndüğü kaydedilmiştir.⁵⁷

⁴⁷ Bk. Diler, *İlhanlar*, 390 n. 355; Behrâm 'Alâ'u'd-dînî, *Sikkehâ-yi İrân dovre-yi İlhânân-i Mogûl* (Tahran: Bargnegâr, 1397/2018), 216.

⁴⁸ Franz Babinger – M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, Türkçe çev. Ragıp Hulusi, haz. Mehmet Kanar (İstanbul: 1996), 59.

⁴⁹ Şüşterî, *Mecâlisu'l-mu'minîn*, 5/276; Şîrîn Beyânî, *Dîn u devlet der-İrân-i 'ahd-i Mogûl*, 2/478.

⁵⁰ Menûçehr Murtaçavî, “Dîn u mezheb der-'ahd-i İlhânân-i İrân”, *Zebân u Edeb-i Fârsî* 45 (1337/1958), 48.

⁵¹ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâytü*, 76, 96; 'Abbâs İkbâl, *Târih-i Mogûl: Ez-hamle-yi Çingiz tâ teşkil-i devlet-i Tîmûr* (Tahran: Sepehrâdap, 1388/2009), 327-328; Şîrîn Beyânî, *Dîn u devlet der-İrân-i 'ahd-i Mogûl*, 2/481; 'Abdu'r-Refî' Hakîkat, *Târih-i conbişhâ-yi mezhebî der-İrân* (Tahran: 1377/1998, 3/1013).

⁵² el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr* (Tahran: 1362/1983), 1/209; Şüşterî, *Mecâlisu'l-mu'minîn*, 5/277.

⁵³ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâytü*, 97-98; 'Abbâs İkbâl, *Târih-i Mogûl*, 328; Şîrîn Beyânî, *Dîn u devlet der-İrân-i 'ahd-i Mogûl*, 2/483; Pai-nan Rashid Wu, *Sukût-i Bağdâd ve hukmrevâ'i-yi Mogûlân der-İrâk*, 202. Buna benzer bir hâdise Altın Orda hanlığında da vuku bulmuştur. Meselâ 1313 yılında Özbek tahta çıktığında ona hitaben; “sen bizden Müslümanlık değil, ancak itaat ve inkıyat talep et. Cengiz Han'ın yasa ve yosunundan vazgeçmeye ve Arapların köhne şeriatlerini iltizam etmeye ne lüzum var” denmiştir. Bk. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş* (İstanbul: Enderun Yayınları, 1981), 278.

⁵⁴ 'Abdullâh-i Kâşânî, *Târih-i Olcâytü*, 97-98.

⁵⁵ Umanç, *Sultan Olcâytü Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*, 97-109.

⁵⁶ 'Abdullâh Kâşânî, *Târih-i Olcâytü*, 100. Bu konuda daha bk. J. Calmard, “Le Chiisme Imamite sous les Ilkhans”, *L'Iran face à la domination mongole*, ed. D. Aigle (Téhéran: 1997), 277-278; Judith Pfeiffer, “Conversion Versions: Sultan Öljeitü's Conversion to Shi'ism (709/1309) in Muslim Narrative Sources”,

Hayatı boyunca birden çok din ve mezhep değiştiren Olcâytû, geçirdiği ciddi bir rahatsızlığın ardından 27 Ramazân 716/13 Aralık 1316 tarihinde henüz otuz beş yaşındayken Sultâniyye'de vefat etmiştir.⁵⁸ Cenazesi, sağlığında Sultâniyye'de inşâ ettirdiği *Gunbed-i Sultâniyye* veya *Gunbed-i Sultân Olcâytû* adıyla bilinen ihtişamlı türbeye defnedilmiştir.⁵⁹

SONUÇ

İran coğrafyasında İlhanlı devletinin kurulmasıyla birlikte bu devletin yönetici ve askerî kesiminin İslâm'a geçişleri hızlanmıştır. Dolayısıyla da önce Ahmed Tekûdâr daha sonralarda ise Gâzân, İslâm'ı yeni bir din olarak seçmiştir. Bu iki Hükümdar'ın İslâm'a nasıl geçtikleri hususunda bir belirsizlik söz konusu değildir. Ancak dinî ve mezhebî dönüşümleri nedeniyle Yakındoğu tarihinde olduğu kadar Moğol tarihinde de büyük bir dikkat çeken İlhanlı hükümdarı Sultan Olcâytû'nun İslâm'ı nasıl kabul ettiği hususunda devrin kaynaklarında açık bir kayıt bulunmadığı için konuyla ilgili farklı rivayetler ve görüşler öne sürülmüştür. Bu durum, İslâm'ın Olcâytû tarafından ne şekilde kabul edildiği sorusuna cevap verilmesini zaruri hâle getirmiştir.

Olcâytû'nun ihtidası hakkındaki ilk görüş, onun Ücân'da 703/1304 yılında İlhanlı tahtına oturduktan sonra Hz. Peygamber'i rüyasında görmesi neticesinde Müslüman olmasıyla ilgilidir. Ca'ferî ve Ahmed b. Huseyn el-Kâtib tarafından kaydedilen bu rivayet, İlhanlı devri kaynakları tarafından doğrulanamadığından ve Olcâytû'nun henüz bir şehzâde iken İslâm'ı kabul ettiği aşikâr olduğundan reddedilmiştir. Olcâytû'nun Horasan'da henüz bir şehzâde iken Müslüman zevcesi vasıtasıyla İslâmiyet'i kabul ettiğiyle ilgili olan ikinci görüş ise bazı modern araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür. Olcâytû'nun ilk zevcesi olan bu kadın, Şâdî Gûrkân'ın kızı Kûbhoşkâf Hâtûn idi. Kûbhoşkâf Hâtûn ile ilgili en detaylı bilgiler *Mu'izzu'l-ensâb* adlı eserde geçmektedir. Bu eserden Kûbhoşkâf Hâtûn'un samimi bir Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Ancak her ne kadar samimi bir Müslüman olduğu anlaşılrsa da sadece bu özelliğinden dolayı Olcâytû'ya İslâm'ı telkin ettiği kanaatine varılamaz. Vassâf, Reşîdu'd-dîn Fazlullâh ve 'Abdullâh-i Kâşânî gibi dönemin en önemli İlhanlı müelliflerinin eserleri göz önünde bulundurulduğunda Kûbhoşkâf Hâtûn'un, Olcâytû'yu İslâm'a meylettirdiği yönünde herhangi bir kayda rastlanılmadığı gibi bir emare de söz konusu değildir. Devrin kaynakları ile örtüşmemesi hasebiyle bazı modern araştırmacılar tarafından öne sürülen bu görüşün, geçerli olamayacağını düşünmek yerinde olacaktır. Sonuncu ve en muteber görüş Olcâytû'nun İslâmiyet'i Gâzân ile birlikte 694/1295 yılında kabul ettiğine dair kayıttır. Gâzân ile Olcâytû'nun veziri Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, dönemin tarihçisi Vassâf, İlhanlı bürokratu Hamdullâh Mustevfi ve devrin bir başka müellifi Benâketî gibi tarihçilerin kayıtlarından Olcâytû'nun Gâzân ile birlikte ihtida ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca daha sonraki dönemlerde Hâfiz Huseyn Kerbelâ'i-yi Tebrîzî, Şeref Hân-i Bidlîsî, Kâdî Ahmed Gaffârî-yi Kazvînî ve Şûsterî gibi müellifler tarafından telif edilen eserlerde, Olcâytû'nun ağabeyi Gâzân ile birlikte İslâm'ı kabul ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduktan sonra Olcâytû'nun İslâm'ı kabulü; zevcesinin telkiniyle olmadığı, kendi tercihinden ziyade ağabeyi Gâzân'ın etkisiyle olduğu neticesine varılmıştır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mongolian Studies, 22 (1999), 37; Umanç, *Sultan Olcâytû Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*, 114-120.

⁵⁷ Vassâf, *Tezciyetu'l-emsâr ve tezciyetu'l-a'sâr*, 616; Şebânkâre'î, *Mecma'u'l-ensâb*, nşr. Mîr Hâşim Muhaddis (Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr, 1363/1984), 272. Bu konu hakkında geniş bilgi için ayrıca bk. Umanç, *Sultan Olcâytû Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*, 126-129.

⁵⁸ Abdullâh-i Kâşânî, *Târîh-i Olcâytû*, 222; İbn Tagrîberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire*, 9/239.

⁵⁹ Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, 476; Hâfiz-i Ebrû, *Zeyl-i Câmî'u't-tevârih-i Reşîdî*, 120; Hândmîr, *Habîbu's-siyer*, 3/196.

KAYNAKÇA

- 'Abbâs İkbâl. *Târîh-i Mogûl ez-hamle-yi Çingîz tâ teşkîl-i devlet-i Timûr*. Tahran: Sepehrâdap, 1388/2009.
- 'Abdu'r-Refî' Hakikat. *Târîh-i conbişhâ-yi mezhebî der-İrân*. 4 Cilt. Tahran: 1377/1998.
- 'Abdullâh-i Kâşânî, Cemâlu'd-dîn Ebu'l-Kâsım 'Abdullâh b. 'Alî b. Muhammed. *Târîh-i Olcâyâtü*. nşr. Mehîm Hamblî. Tahran: İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, 1348/1969.
- Ahmed b. Huseyn b. 'Alî el-Kâtîb. *Târîh-i cedîd-i Yezd*. nşr. İrec Afşâr. Tahran: 1386/2008.
- Amitai-Preiss, Reuven. "Sufis and Shamans: Some Remarks on the Islamization of the Mongols in the Ilkhanate". *JESHO* 42/1 (1999), 27-46.
- Amitai-Preiss, Reuven. "The Conversion of Tegüder Ahmad to Islam". *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 25 (2001), 15-43.
- Âmulî, Şemsu'd-dîn Muhammed b. Mahmûd. *Nefâ'isu'l-funûn fî 'arâ'isi'l-'uyûn*. nşr. Hâc Mîrzâ Ebu'l-Hasan Şi'rânî. 3 Cilt. Tahran: 1381/2002.
- Mu'izzu'l-ensâb*. Paris: Bibliothèque Nationale, Persan 67.
- Atasağun, Galip. *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- el-'Aynî, Bedru'd-dîn Ebû Senâ Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ. *'İkdu'l-cumân fî târîhi ehli'z-zamân*. nşr. M. Muhammed Emîn. 4 Cilt. Kâhire: 1412/1992.
- Babinger, Franz – Köprülü M. Fuad. *Anadolu'da İslâmiyet*. Türkçe çev. Ragıp Hulusi. haz. Mehmet Kanar. İstanbul: 1996.
- Behrâm 'Alâ'u'd-dînî. *Sikkehâ-yi İrân dovre-yi İlhânân-i Mogûl*. Tahran: Bargnegâr, 1397/2018.
- Benâketî, Fâhru'd-dîn Ebû Suleymân Dâvûd b. Muhammed. *Târîh-i Benâketî (Ravzat ulî'l-elbâb fî ma'rifeti'tevârih ve'l-ensâb)*. nşr. Ca'fer Şi'âr. Tahran: İntişârât-i Dânişgâh-i Tehrân, 1378/2000.
- Broadbridge, Anne Falby. "Marriage, Family and Politics: The Ilkhanid-Oirat Connection". *JRAS* 26/1-2 (2016), 121-135.
- Browne, Edward G. *ez-Sa'dî tâ-Câmî: Târîh-i edebî-yi İrân ez-nîme-yi karn-i heftom tâ-âhir-i karn-i nohom-i hicrî 'asr-i istilâ-yi Mogûl ve Tâtâr*. Farsça çev. 'Alî Asgar Hikmet. Tahran: 1339/1960.
- Ca'fer b. Muhammed-i Ca'ferî. *Târîh-i Yezd*. nşr. İrec Afşâr. Tahran: İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, 1384/2006.
- Cahen, Claude. *İslâmiyet. Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar*. Türkçe çev. Esat Nermi Erendor. 3 Cilt. Ankara: 2000.
- Calmark, J. "Le Chiisme Imamite sous les Ilkhans". *L'Iran face à la domination mongole*. ed. D. Aigle. Téhéran: 1997, 261-292.
- Celâlu'd-dîn-i Yûsuf-Ehl. *Ferâ'id-i giyâsî*. nşr. Heşmat Mu'eyyed. 2 Cilt. Tahran: 1356/1977-1358/1979.
- Chabot, Jean Baptiste. *Histoire du Patriarche Mar Jabalaha III et du moine Rabban Çauuma*. Paris: 1895.
- Colophons of Armenian Manuscripts, 1301-1480: Source for Middle Eastern History*. ed. Avedis K. Sanjian. Cambridge: 1969.
- Cuveynî, 'Alâ'u'd-dîn 'Atâ-Melik. *Târîh-i Cihân-guşâ*. ber-esâs-i nüsha-yi 'Allâme Muhammed-i Kazvînî be-ihimâm-i Ahmed Hâtemî. 3 Cilt. Tahran: 'İlim, 1395/2016.
- DeWeese, Devin. "The Influence of the Mongols on the Religious Consciousness of Thirteenth Century Europe". *Mongolian Studies* 5 (1978-79), 41-78.
- Diler, Ömer. *İlhanlar: İran Moğollarının Sikkeleri*. yayına haz. Emine Nur Diler vd. İstanbul: 2006.
- Donaldson, Dwight M. *The Shi'ite Religion: A History of Islam in Persia and Irak*. London: 1933.
- Fasîh-i Hâfî, Ahmed b. Celâlu'd-dîn Muhammed. *Mucmel-i Fasîhî*. nşr. Muhsin Nâci Nasrâbâdî. 3 Cilt. Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1386/2007.
- Fu'âd 'Abdu'l-Mu'tî es-Seyyâd. *eş-Şarku'l-İslâmî fî 'ahdi'l-İlhâniyyin*. Devha: 1407/1987.
- Grousset, René. *Bozkr İmparatorluğu: Attila-Cengiz Han-Timur*. Türkçe çev. Reşat Uzmen. İstanbul: 1980.
- Gülensoy, Tuncer – Küçüker, Paki. *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.
- Hâfîz Huseyn Kerbelâ'î-yi Tebrîzî. *Ravzâtu'l-cinân ve cennâtu'l-cenân*. nşr. Ca'fer Sultânü'l-Kurrâ'î. 2 Cilt. Tebrîz: 1382/2003.
- Hâfîz-i Ebrû, Şihâbu'd-dîn 'Abdullâh-i Hâfî. *Zeyl-i Câmî'u't-tevârih-i Reşîdî*. nşr. Hânâbâ Beyânî. Tahran: 1350/1971.
- Hamdullâh Mustevfî-i Kazvînî. *Târîh-i guzîde*. nşr. 'Abdu'l-Huseyn Nevâ'î. Tahran: 1364/1985.
- Hamdullâh Mustevfî-i Kazvînî. *Zafer-nâme, be-inzimâm-i Şâh-nâme-yi Ebu'l-Kâsım-i Firdevsî: Çâp-i 'aksî ez-rûy-i nusha-yi hattî-yi muverreh-i 807-i hicrî der-Kitâbhâne-yi Brîtâniyâ (Or. 2833)*. 2 Cilt. Tahran-Wien: 1377/1999.
- Hâmid Şakiryân. *Bâmâdâ-i Teşeyyu' der-hükümet-i İlhânân: Mutâla'a-yi tatbîkî-yi İslâm pezîrî-yi Tekûdâr, Gâzân, Olcâyâtü*. Bucnûrd: 1399/2020.
- Hammer-Purgstall, Josef von. *Geschichte der Ilchane, das ist der Mongolen in Persien*. 2 Cilt. Darmstadt: 1842-1843.
- Hândmîr, Giyâsu'd-dîn b. Husâmu'd-dîn. *Habîbu's-siyer*. nşr. Muhammed Debîr Siyâkî. 3 Cilt. Tahran: İntişârât-i Hayyâm, 1380/2001.
- el-Hilâlî, 'Alî b. Huseyn b. 'Alî el-Müştehir bi-'Alâ' el-Kazvînî. *Menâhîcu't-tâlibîn fî ma'ârifî's-sâlihîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 3467.
- Horn, Paul. *Târîh-i Muhtasar-i İrân: Ez-evvel-i İslâm tâ inkirâz-i Zendiân*. Farsça çev. Rizâ-zâde Şafak. Tahran: 1314/1896.
- Howorth, Henry H. *History of the Mongols from the 9th to the 19th Century: The Mongols of Persia*. 3 Cilt. London: 1888.
- İbn Tagrîberdî, Cemâlu'd-dîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf. *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Misr ve'l-Kâhire*. 16 Cilt. Kâhire: 1392/1972.
- Kâdı Ahmed Gaffârî-yi Kazvînî. *Târîh-i cihân-ârâ*. nşr. 'Abdu'l-Kerîm Corbezêdâr. Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1396/2017.
- Kanat, Cüneyt. "İlhanlı Hükümdarı Teküdar'ın Müslümanlığı Kabulü ve Bunun Memlûk Devleti'ndeki Yankıları". *Türklük Araştırmaları Dergisi* 12 (2002), 233-247.

- Korykoslu Hayton. *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*. Latince'den çev. ve notlandıran Altay Tayfun Özcan. İstanbul: Selenge Yayınları, 2015.
- Köprülü, M. Fuad. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Ankara: 1991.
- Kuzubaş, Muhammet. "İlkelere Ait Anlatılarda Rüya Motifi". *Turkish Studies* 2/1 (2007), 305-316.
- Lessing, Ferdinand D. *Moğolca-Türkçe Sözlük*. Türkçe çev. Günay Karaağaç. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017.
- el-Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd 'Alî. *Bihâru'l-envâr*. 26 Cilt. Tahran: 1362/1983.
- Mehdî Hamîdî. "Dîn u mezheb-i İlhânân". *Dîn u mezheb der-'ahd-i İlhânî*. ed. Mes'ûd Feryâmenîş. Tahran: 1396/2017, 19-31.
- Mensching, Gustav. *Din Sosyolojisi*. Türkçe çev. Mehmet Aydın. Konya: Literatürk, 2012.
- Menûcehr Murtazavî. "Dîn u mezheb der-'ahd-i İlhânân-i İrân", *Zebân u Edeb-i Fârsî*. 45 (1337/1958), 17-80.
- Menûcehr Murtazavî. *Mes'ûl-i 'asr-i İlhânân*. Tahran: Bünyâd-i Mükûfât-i Doktor Mahmûd Afşâr, 1397/2018.
- Mevlânâ Şeyh Hasan-i Kâşî. *Târîh-i Muhammedî*. nşr. Resûl Ca'feriyân. Kum: 1377/1998.
- Muhammed Mu'in. *Ferheng-i Fârsî*. 6 Cilt. Tahran: 1371/1992.
- Muzaffer Bahtiyâr. "Nâm-i neveste-yi Sultân Muhammed Hudâbende". *MDET* (Tahran: 1368/1989), 210-225.
- Özgüdenli, Osman G. *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim: Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009.
- Özgüdenli, Osman G. – Umanç, Fırat. "Bir İlhanlı Hükümdarının İbadet Dünyası: Sultan Olcâyütü Muhammed (1304-1316)". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 42/73 (2023), 73-104.
- Pai-nan Rashid Wu. *Sukût-i Bağdâd ve hukmrevâ'î-yi Mogülân der-'Irâk (Miyân-i sâlhâ-yi 1258 ve 1335 milâdî)*. Farsça çev. Esedullâh Âzâd. Meşhed: 1368/1989.
- Perisâ Kurbân-nejâd. *Tasavvuf der-Âzerbâyecân-i 'ahd-i Mogül*. Tahran: İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, 1387/2008.
- Pfeiffer, Judith. "Conversion Versions: Sultan Öljeitü's Conversion to Shi'ism (709/1309) in Muslim Narrative Sources". *Mongolian Studies* 22, (1999), 35-67.
- Pfeiffer, Judith. "Reflections on a 'Double Rapprochement': Conversion to Islam Among the Mongol Elite During the Early Ilkhanate". *Beyond the Legacy of Genghis Khan*. ed. Linda Komaroff. Leiden: 2006, 369-389.
- Pfeiffer, Judith. "Twelver Shi'ism as State Religion in Mongol Iran: An Abortive Attempt, Recorded and Remembered". *Pera-Blätter* 11. İstanbul: 1999, 1-38.
- Pfeiffer, Judith. *Conversion to Islam among the Ilkhans in Muslim Narrative Traditions: The Case of Ahmad Tegüder*. Chicago: The University of Chicago, Doktora Tezi, 2003.
- Reşîdu'd-dîn Fazlullâh-i Hemedânî. *Câmi'u'l-tevârih*. nşr. 'Abdu'l-Kerîm 'Alî-oglu 'Alî-zâde. 3 Cilt. Bakû: 1957.
- Reşîdu'd-dîn Fazlullâh-i Hemedânî. *Câmi'u'l-tevârih*. nşr. Muhammed Rüşen – Mustafâ Müsevî. 4 Cilt. Tahran: İntişârât-i Elborz, 1373/1994.
- Reşîdu'd-dîn Fazlullâh-i Hemedânî. *Mebâhis-i Sultâniyye (Kitâb-i sevvom ez-mecmû'a-yi Reşîdî)*. nşr. Hâşim Receb-zâde. Tahran: Mîrâs-i Mektûb, 1394/2015.
- Reşîdu'd-dîn Fazlullâh-i Hemedânî. *Târîh-i mubârek-i Gâzânî*. nşr. Karl Jahn. Âbâdân: İntişârât-i Porseş, 1388/2009.
- Schimmel, Annemarie. *Islamic Names*. Edinburgh: 1989.
- Spuler, Bertold. *İran Moğolları. Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*. Türkçe çev. Cemal Köprülü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Şahin, Hanifi. *İlhanlılar Döneminde Şiilik*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2010.
- Şebânkâre'î, Muhammed b. 'Alî b. Muhammed b. Huseyn. *Mecma'u'l-ensâb*. nşr. Mîr Hâşim Muhaddis. Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr, 1363/1984.
- Şemsu'd-dîn-i Muhammed-i Kâşânî. *Şâh-nâme-yi Cengizî*. nşr. Vahid Kanbarî Naniz. Tahran: Bünyâd-i Mükûfât-i Doktor Mahmûd Afşâr, 1399/2020.
- Şeref Hân-i Bidlisî. *Şeref-nâme*. nşr. Vladimir Vélîami-nof. 2 Cilt. Tahran: 1377/1999.
- Şîrîn Beyânî. *Dîn u devlet der-'Irân-i 'ahd-i Mogül*. 3 Cilt. Tahran: Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, 1389/2010.
- Şûsterî, Seyyid Ziyâ'u'd-dîn Nûrullâh b. Şerefu'd-dîn 'Abdullâh b. Nûrullâh. *Mecâlisu'l-mu'minîn*. nşr. İbrâhîm 'Arbûr vd. 5 Cilt. Meşhed: 1392/2013.
- Togan, Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Yayınları, 1981.
- Umanç, Fırat. *Sultan Olcâyütü Muhammed'in Dinî ve Fikrî Dünyası (1304-1316)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Uyar, Mustafa. "İlhan Ölceytü'ye Verilen Harbende İsmnin Kökeni ve Anlamı Hakkında Yeni Bir Yaklaşım". *TİD* 31/2 (2016), 595-607.
- Uyar, Mustafa. "İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Süfileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri". *Belleter* 76/275 (2012), 7-30.
- Uyar, Mustafa. "Moğol Hanlarının Müslümanlaşması". *Cengiz Han ve Mirası*. ed. Cem Korkut –Mürsel Doğrul. Ankara: 2021, 133-148.
- Uzun, Gülsine. "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Falçılık, Kehanet ve Rüya Motifi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2008), 431-433.
- Vassâf, Şihâbu'd-dîn 'Abdullâh b. Fazlullâh Kâtib-i Şîrâzî. *Tecziyetu'l-emsâr ve tecziyetu'l-a'sâr (Târîh-i Vassâf)*. yay. Muhammed-i İsfahânî. Tahran: 1338/1959.
- Yahyâ b. 'Abdu'l-Latif-i Kazvîni. *Lubbu'l-tevârih*. nşr. Mîr Hâşim Muhaddis. Tahran: 1386/2008.
- Yûsuf Rahîmlû. "Risâle-yi 'fevâ'id-i Olcâyütü". *Zebân u Edeb-i Fârsî* 106 (1352/1973), 135-156.